

Univerzitet u Beogradu
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

**SMETNJE I POREMEĆAJI:
FENOMENOLOGIJA,
PREVENCIJA I TRETMAN**
deo I

Priredile
Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić

BEOGRAD 2010

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Smetnje i poremećaji:
fenomenologija, prevencija i
tretman
deo I*

*Disabilities and Disorders:
Phenomenology, Prevention and Treatment
Part I*

Priredile / Edited by
Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić

Beograd / Belgrade
2010

**EDICIJA:
RADOVI I MONOGRAFIJE**

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

***Smetnje i poremećaji:
fenomenologija, prevencija i tretman deo I***

Za izdavača: Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici: Prof. dr Jasmina Kovačević, doc. dr Vesna Vučinić

Uređivački odbor:

- Prof. dr Mile Vuković,
- Prof. dr Snežana Nikolić,
- Prof. dr Sanja Ostojić,
- Prof. dr Nenad Glumbić,
- Prof. dr Aleksandar Jugović,
- Prof. dr Branka Eškirović,
- Doc. dr Nada Dragojević,

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju

- Prof. dr Pejo Đurašinović, Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Banja Luci
- Doc. dr Mira Cvetkova-Arsova, Sofia University "St. Kliment
Ohridski", Faculty of Primary and Pre-School Education,
Bulgaria
- Dr Zora Jačova, University "St. Cyril and Methodius",
Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and
Rehabilitation, Republic of Macedonia
- Viviana Langher, University "La Sapienza", Rome, Italy
- Martina Ozbič, University of Ljubljana, Pedagogical Faculty,
Slovenia
- Dr Isabel Maria Martin Monzón, University of Sevilla, Spain
- Dr Isabel Trujillo Pozo, University of Huelva, Spain
- Dr Philip Garner, The University of Northampton
- Dr Maria Elisabetta Ricci, Univerzitet "La Sapienza", Rim,
Italija
- Dr Vlasta Zupanc Isoski, Univerziteti klinički centar, Ljubljana

Recenzenti:

Štampa:

„Akademija“, Beograd

Tiraž: 350

*Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju
edicije: Radovi i monografije.*

*Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 29.6.2010. godine,
Odlukom br. 3/59 od 2.7.2010. godine, odobrilo je štampu Tematskog zbornika
"Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman", deo I.*

ISBN 978-86-80113-98-2

**EDITION:
PAPERS AND MONOGRAPHS**

Publisher:
University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation
*Disabilities and Disorders:
Phenomenology, Prevention and Treatment Part I*

- For the Publisher:** Prof. Jasmina Kovačević, PhD, Dean
- Editors:** Prof. Jasmina Kovačević, PhD
Asst Prof. Vesna Vučinić, PhD
- Editorial Board:**
- Prof. Mile Vuković, PhD
  - Prof. Snežana Nikolić, PhD
  - Prof. Sanja Ostojić, PhD
  - Prof. Nenad Glumbić, PhD
  - Prof. Aleksandar Jugović, PhD
  - Prof. Branka Eškirović, PhD
  - Asst Prof. Nada Dragojević, PhD
- University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation
- Prof. Pejo Đurašinović, PhD, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka
  - Asst Prof. Mira Cvetkova-Arsova, PhD, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Primary and Pre-School Education, Bulgaria
  - Zora Jačova, PhD, University "St. Cyril and Methodius", Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and Rehabilitation, Republic of Macedonia
  - Viviana Langher, University "La Sapienza", Rome, Italy
  - Martina Ozbič, University of Ljubljana, Pedagogical Faculty, Slovenia
  - Isabel Maria Martin Monzon, PhD, University of Sevilla, Spain
  - Isabel Trujillo Pozo, PhD, University of Huelva, Spain
- Reviewers:**
- Philip Garner, PhD, The University of Northampton
  - Maria Elisabetta Ricci, PhD, University "La Sapienza", Rome, Italy
  - Vlasta Zupanc Isoski, PhD, University Medical Centre, Ljubljana

Printed by:
"Akademija", Belgrade
Number of copies: 350

Scientific Council of the University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, decided to release the edition Papers and Monographs (Decision no 3/9 from 8th March 2008).

Scientific Council of the Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, approved the printing of Thematic Collection of Papers: Disabilities and Disorders: Phenomenology, Prevention and Treatment Part I at its regular session on 29th June 2010 (Decision no 3/59 from 2nd July 2010).

ISBN 978-86-80113-98-2

SPREMNOST UČENIKA REDOVNIH ŠKOLA ZA PRIHVATANJE VRŠNJAKA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

¹Ivana Terzić, ¹Nadica Jovanović-Simić,

²Nada Dobrota-Davidović, ²Darinka Šoster

^{1,2}Univerzitet u Beogradu, Falkultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,

²Zavod za psihofiziološke poremećaje i govornu patologiju

“Prof. dr Cvetko Brajović“, Beograd

Potrebna da se bude deo zajednice i u njoj uspešno funkcionise, jeste suštinska potreba koju čovek ostvaruje u socijalnoj komunikaciji. Pored ostalog, stepen i kvalitet socijalizacije u mnogome zavisi od obrazovnog statusa. Ipak, to nije slučaj sa osobama sa smetnjama u razvoju. Nije retka pojava da ove osobe nemaju uvek uslove da se školuju u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima. Pored fizičkih barijera i neprilagođenih nastavnih planova i programa, stavovi osoba tipičnog razvoja često predstavljaju prepreku za uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u sistem redovnog predškolskog i školskog obrazovanja. Najčešće, negativni stavovi školskog osoblja, nastavnika, vršnjaka i njihovih roditelja prema deci sa smetnjama u razvoju i dalje predstavljaju značajnu prepreku.

Cilj ovog istraživanja jeste procena stavova učenika redovne osnovne škole prema deci sa smetnjama u razvoju. Uzorak je činilo 65 učenika petog i osmog razreda osnovne škole. Stavovi učenika, dobijeni upitnikom posebno konstruisanim za potrebe ovog istraživanja, kvantitativno i kvalitativno su analizirani, i komparirani u odnosu na uzrast i pol.

Poznato je da vršnjačke grupe nekada mogu da budu veoma surove prema, na bilo koji način drugačijem detetu. S obzirom da jedan od faktora koji bitno utiče na socijalni (i emocionalni) razvoj deteta jesu vršnjački odnosi u školi i van nje, ovim istraživanjem smo želeli da dobijemo odgovor na pitanje kako učenici tipičnog razvoja prihvataju decu sa smetnjama u razvoju.

Ključne reči: deca sa smetnjama u razvoju, stavovi učenika redovnih škola (vršnjački stavovi)

UVOD

Integracija dece sa smetnjama u razvoju glavna je tema specijalne edukacije poslednjih 35 godina. Međutim, termin “inkluzija” objedinjuje čitav niz pretpostavki o svrsi i značenju škola, i on zamenjuje termin “integracija” u rečniku specijalne edukacije. Model *integrisanog obrazovanja* se odnosio na pedagoški

pristup u kome su stručnjaci (psiholozi, defektolozi, pedagogi) pokušavali da otklone ili umanje moguće posledice razvojne teškoće i da dete, pre nego što pođe u školu, ili u toku školovanja, bude dovedeno na nivo funkcionisanja (saznajni, emocionalni i socijalni) koji bi omogućio „normalno“ pohađanje nastave. Pokazalo se da je veoma mali broj dece sa teškoćama u razvoju bilo moguće dovesti na nivo funkcionisanja koji bi omogućio uspešno ostvarenje i obrazovnih i vaspitnih ciljeva škole (Avramidis, Bayliss & Burden, 2000). Integracija ne izlazi u susret specijalnim potrebama dece sa težim smetnjama u razvoju, jer kao proces integracija ne podrazumeva rekonstruisanje obrazovnog okruženja i prilagođavanje potrebama ove dece (Thomas, 1997). Inkluzija, međutim, podrazumeva prilagođavanje redovnog školstva, tako da škola može da primi svako dete, bez obzira na vrstu smetnje, i to na takav način da se svaki učenik oseća kao deo zajednice. Važno je naglasiti da se termin inkluzija ne odnosi samo na decu sa smetnjama u razvoju, već da inkluzivni sistem obrazovanja mora pomoći svakom detetu.

Danas postoje zakoni koji govore o tome da deca sa smetnjama u razvoju moraju biti, koliko god je to moguće, uključena u redovne škole i da im se pri tome mora pružiti velika edukativna, socijalna i moralna podrška. Međutim, ovi zakoni ukazuju i na to da deca iz specijalnih škola ne mogu odmah i bez postepenih priprema biti direktno premeštena u redovne škole. Pri tome se mora voditi računa o tome da integracija ove dece ne utiče značajno na obrazovanje druge dece. Postoji podeljeno mišljenje o tome koje je obrazovanje najbolje za ometenu decu. Postoje stručnjaci koji smatraju da je to obavezno školovanje ove dece u redovnim školama, kako bi se izbegla stigmatizacija i segregacija, dok drugi smatraju da se mora voditi računa o prirodi njihovih smetnji. Međutim, želja da se u redovne škole uključe sva deca, bez obzira na vrstu ometenosti, više se bazira na pravima dece, a manje na razumevanju potreba svakog pojedinačnog deteta. Postoji i grupa stručnjaka koji smatraju da uključivanje dece sa smetnjama u razvoju može biti izvodljivo samo za određenu decu, npr. za učenike sa telesnim invaliditetom, ali da može predstavljati veliki problem ili potpuni neuspeh za decu sa emocionalnim smetnjama i poremećajima ponašanja. Nije retka pojava da osobe sa smetnjama u razvoju nemaju uvek uslove da se školuju u skladu sa svojim potrebama i mogućnostima. Pored fizičkih barijera i neprilagođenih nastavnih planova i programa, stavovi osoba tipičnog razvoja često predstavljaju prepreku za uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u sistem redovnog predškolskog i školskog obrazovanja. Najčešće, negativni stavovi se javljaju kod nastavnika, školskog osoblja, vršnjaka kao i njihovih roditelja.

U našoj zemlji su početkom 2000. godine otpočele globalne reforme sistema vaspitanja i obrazovanja, pri čemu su one podrazumevale i promene u sistemu vaspitanja i obrazovanja dece sa smetnjama u razvoju. Pored ovih ključnih promena, važno je ispitati i stavove prema deci sa smetnjama u razvoju, kako bi se ona uključila u ovaj sistem. Sproveden je veliki broj istraživanja o stavovima učitelja i nastavnika, nastavnog osoblja, administrativnog osoblja i drugog nenastavnog osoblja (psihologa, pedagoga itd.). Pregled podataka iz ovakvih istraživanja objavio je i Vard sa saradnicima (Ward and all., 1994), iz kojih se vidi da li bi deca sa smetnjama u razvoju bila uspešnija ili manje uspešna u sistemu redovnog obrazovanja. Stavovi su najviše zavisili od težine i vrste poremećaja, kao i

od specijalnih edukativnih problema deteta. Najnegativniji stavovi su bili prema deci s teškim mentalnim hendikepom ili s višestrukom ometenošću.

U ovom radu ispitani su stavovi dece tipičnog razvoja prema vršnjacima sa smetnjama u razvoju. Opšte je poznato da na socijalni, kao i na emocionalni, razvoj svakog deteta značajno utiču vršnjački odnosi, kao i to koliko je ono prihvaćeno ili odbačeno od strane vršnjaka. Poznato je da vršnjačke grupe nekada mogu da budu veoma surove prema na bilo koji način drugačijem detetu. Zato je važno utvrditi koliko su učenici redovnih škola spremni da prihvate ometeno dete u svom odeljenju.

ZNAČAJ VRŠNJAČKIH ODNOSA

Predškolski uzrast

Polaskom u školu, svako dete proširuje svoje socijalne odnose i najčešće se dobro prilagođava novoj sredini. Dete posebno ceni društvo svojih vršnjaka i kolektiva ako ga on dobro prihvata. Međutim, važno je znati da proces inkluzije mora otpočeti još u predškolskom periodu (u jaslicama i vrtiću). Dokazano je da postoje pozitivne strane integracije ometene dece u sistem redovnog obrazovanja i vaspitanja, kako za njih same, tako i za decu tipičnog razvoja.. Pokazalo se, na primer, da deca sa smetnjama u razvoju lakše usvajaju gradivo za koje je potrebno razumevanje ako ga usvajaju uz naprednije vršnjake (Guralnick, 1990). U slučaju kada su integrisana deca sa smetnjama u razvoju pokazuju veći nivo socijalnih i verbalnih interakcija (Goldstein i Kaczmarek, 1991), kao i viši nivo kognitivnog funkcionisanja u igri sa vršnjacima bez ometenosti (Guralnick i Groom, 1987). Za decu tipičnog razvoja ova integracija omogućava bolje razumevanje različitosti, kao i razvijanje svesti o tome šta predstavlja poremećaj. Osnovno pitanje koje se postavlja jeste pitanje kvaliteta i učestalosti interakcija među decom sa i bez smetnji unutar učionice. Deca predškolskog uzrasta sa blagim poremećajima radije se igraju sami ili učestvuju u igrama koje ne zahtevaju mnogo interakcije, a manje učestvuju u grupnim igrama, za razliku od njihovih vršnjaka tipičnog razvoja (Guralnick i Groom, 1987). Deca sa smetnjama u razvoju ispoljavaju deficite socijalne kompetencije u odnosu na ono što se očekuje od dece njihovog uzrasta. Takođe, druga deca sa smetnjama u razvoju, kao i deca tipičnog razvoja znatno ih ređe biraju za prijatelje (Guralnick, 1990). U studiji u kojoj su ispitivane reakcije na fizičke karakteristike među vršnjacima u vrtiću (Sigelman, Miller i Whitworth, 1986), pokazalo se da deca uglavnom za igru biraju decu istog pola, iste rase, kao i decu koja nemaju smetnje u razvoju. Deca su se odlučivala za partnere u igri u zavisnosti od toga da li im je neko sličan ili se razlikuje od njih, na primer prema polu ili smetnjama u razvoju (Kratzer & Nelson-LeGall, 1990). Ova istraživanja su pokazala da deca u vrtiću doživljavaju vršnjake sa vidljivim fizičkim smetnjama isto kao i vršnjake suprotnog pola, tačnije kao one koji su drugačiji od njih. Esposito i Rid (Esposito i Reed, 1986) su otkrili da su se pozitivniji stavovi prema deci sa smetnjama u razvoju javili kod dece koja su u nekom od predškolskih vrsta obrazovanja imala kontakt sa njima, za razliku od vršnjaka koji nisu imali takvog iskustva. Esposito i Pič (Esposito & Pech, 1983) objašnjavaju da se stavovi menjaju ne kao posledica sličnosti sa ili različitosti od druge dece,

već kao posledica iskustava i interakcije među njima, što predstavlja presudni faktor u izgradnji pozitivnih stavova prema ometenoj deci. Ovo, kao i prethodna istraživanja ukazuju na značaj uključivanja dece sa smetnjama u razvoju u sistem redovnog obrazovanja i vaspitanja, kako bi deca tipičnog razvoja imala mogućnosti da ih bolje upoznaju i kako svoj odnos prema njima ne bi zasniivali na predrasudama i neznanju. Prednost za decu sa smetnjama u razvoju leži pre svega u tome što ne bi bila izolovana i što bi mogla da učestvuju u igrama, druženju, kao i obrazovnom procesu sa decom tipičnog razvoja. Značaj integracije na predškolskom uzrastu posebno se ističe zato što deca još uvek nemaju formirane utiske i predrasude o pojedinim grupama što minimalizuje rizik od zadirkivanja ili odbacivanja. Takođe se veruje da će rano smeštanje u uslove koji vladaju u "stvarnom svetu" bolje pripremiti decu sa smetnjama u razvoju za uspešno uključivanje u svakodnevno "tipično" okruženje.

Školski uzrast

Osnovni cilj obrazovanja je da, pored usvajanja znanja, deca budu pripremljena za život u zajednici, da se razvija njihova ličnost, socijalne sposobnosti i da se stvore uslovi za profesionalni i porodični život. Deca sa smetnjama u razvoju dugi niz godina ostaju u zajednici sebi jednakih, pa se njihova sposobnost primene stečenih znanja i navika u novim uslovima života svodi na minimum. Zato je važno da ometena deca ne budu izolovana iz zajednice, već da se razvijaju i obrazuju u stalnom kontaktu sa vršnjacima tipičnog razvoja. Pretpostavlja se da će inkluzija sprovedena od početka školovanja, a naročito u predškolskim ustanovama, u mnogome olakšati da deca sa smetnjama u razvoju budu prihvaćena od strane svojih vršnjaka i da se ne posmatraju kao drugačija. Neka istraživanja ukazuju na to da boravak dece sa smetnjama u razvoju u redovnom razredu, u društvu vršnjaka tipičnog razvoja, ima mnogobrojne pozitivne efekte na njihov razvoj (Glasser, 1989). Mogu se primetiti socijalne, edukativne i razvojne prednosti prilikom zajedničkog školovanja za obe grupe dece. Pozitivne promene u ponašanju se takođe mogu primetiti kod dece sa smetnjama u razvoju, jer ona u toj situaciji imaju priliku da imitiraju ponašanja koja odgovaraju uzrastu (Kiš-Glavaš i sar, 1997) i koja su socijalno prihvatljiva.

Najteži deo inkluzije dece sa smetnjama u razvoju predstavlja sam polazak u školu. Međutim, pored poznatih teškoća koje se javljaju na dečjem uzrastu, komplikacije se mogu javiti tokom adolescencije, jer pubertet i polna zrelost dovode do promena ponašanja adolescenata, pa se često javljaju anksioznost, depresija, kao i maladaptivno ponašanje (Lazić, Dobrota-Davidović, 2008). Faktori koji utiču na ponašanje sve dece jesu porodica, škola, kao i vršnjaci koji će olakšati ili sa druge strane otežati funkcionisanje ove dece. Takođe, deca sa smetnjama u razvoju često se povlače iz razreda, pomažu im odrasli asistenti, imaju ekstremno ponašanje, i sve to može uticati na negativan stav učitelja prema detetu, kao i nerazumevanje ometenosti od strane tipične dece.

Veliki problem za decu sa smetnjama u razvoju, a ponekad i za decu bez smetnji jeste prelazak iz nižih u više razrede. Deca su do petog razreda kod učitelja koji brinu o svakom pojedinačno, poznaju njihove potrebe, slabosti i sposobnosti, i daci se često emocionalno vezuju za njih. Dete ometeno u razvoju prelaskom u peti razred dobija nastavnike koji nisu toliko posvećeni svakom detetu pojed-

načno i nemaju vremena da u razredu u kome se nalazi veliki broj đaka posebnu pažnju posvete ovom detetu. U ovakvim situacijama značajna podrška mogu biti vršnjaci iz razreda, koji će mu pomoći u savladavanju prepreka, pri čemu će se ono osećati sigurnije, i neće se javiti dodatna izolacija. Dešava se da odbijanje, neprihvatanje i maltretiranje od strane vršnjaka ima teške i dugotrajne posledice na decu koja imaju smetnje, jer se kasnije mogu javiti problemi prilagođavanja, pojava depresije i prekid školovanja. Takođe, Šarp (Sharpe, 1995) je otkrio da učenici koji su stalno maltretirani u školi češće pate od somatskih bolesti, nesanicice i teškoća da se koncentrišu na školsko gradivo. Nekoliko drugih istraživača je došlo do podataka da su deca sa smetnjama u razvoju češće maltretirana od strane vršnjaka, obično imaju malo prijatelja i bivaju odbačena od strane grupe, što dovodi do povlačenja i stidljivosti. Zato je važno ispitati stavove i spremnost vršnjaka da prihvate decu sa smetnjama u razvoju, jer njihov međusobni odnos utiče kako na socijalni razvoj, tako i na razvoj drugih sposobnosti.

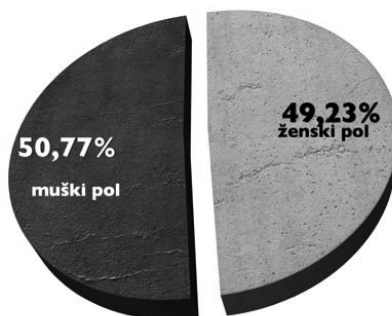
PROBLEM I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Osnovni problem koji je razmatran u ovom istraživanju odnosi se na ispitivanje stavova učenika viših razreda osnovne škole prema deci sa smetnjama u razvoju. Značajno je navesti da, u školi u kojoj je sprovedeno anketiranje đaka, u prvom i drugom razredu postoje deca sa smetnjama. Pored nastavnika i stručnog osoblja vršnjački stavovi su važni u procesu školovanja, kao i za razvoj svakog deteta. Takođe, obzirom da uključivanje ometene dece podrazumeva i prelazak iz specijalnih škola dece starijeg uzrasta, cilj istraživanja je da ispitamo koliko su učenici viših razreda osnovne redovne škole spremni da prihvate decu sa smetnjama u razvoju u svom odeljenju.

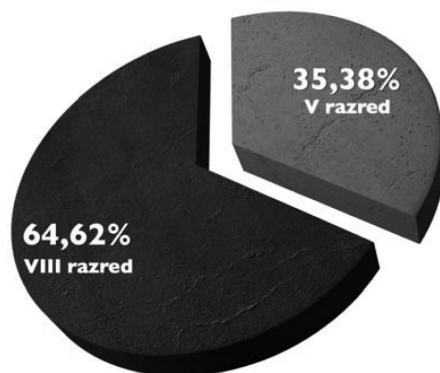
UZORAK

U ovom istraživanju, koje je sprovedeno tokom aprila 2010. godine, ispitano je 65 učenika petog i osmog razreda redovne osnovne škole "Ratko Mitrović" koja se nalazi na teritoriji opštine Novi Beograd. Pri tome je uzorak obuhvatio 33 učenika muškog (50,77%) i 32 učenika ženskog pola (49,23%), što ukazuje na polnu ujednačenost, dok je učenika petog razreda bilo 23 (35,38%), i 42 (64,62%) učenika osmog razreda.

Grafikon 1 - Distribucija učenika prema polu

Grafikon 2 - Distribucija učenika prema uzrastu

METOD ISTRAŽIVANJA I TEHNIKA PRIKUPLJANJA PODATAKA

Stavovi učenika, dobijeni su upitnikom koji je posebno konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Upitnik sadrži pitanja zatvorenog i otvorenog tipa, a slaganje sa tvrdnjama ispitanici su iskazali na petostepenoj skali procene Likertovog tipa. Ispitivan je uticaj varijabli pola, uzrasta (razreda koji pohađa učenik), kao i iskustva sa ometenim osobama na stavove učenika prema vršnjacima sa smetnjama u razvoju. Pouzdanost upitnika Stavovi prema osobama sa smetnjama u razvoju izražena preko Kronbahovog koeficijenta alfa iznosi $\alpha=0.905$ što ukazuje na visoku internu konzistentnost ovog instrumenta. Prilikom statističke obrade podataka korišćeni su deskriptivni pokazatelji (aritmetička sredina, standardna devijacija, procenti, frekvencije), faktorska analiza, t-test za nezavisne uzorke, kao i Fridmanov i Mann-Whitney-ev U test.

HIPOTEZE

1. Stavovi učenika viših razreda osnovnih škola prema deci sa smetnjama u razvoju pretežno su negativni
2. Postoje polne razlike u pogledu stavova prema deci sa smetnjama u razvoju, pri čemu su stavovi učenika manje negativni u odnosu na stavove učenika
3. Postoji uzrasna razlika u stavovima prema deci sa smetnjama u razvoju, pri čemu su stavovi mlađih učenika pozitivniji u odnosu na stavove starijih učenika
4. Prethodno iskustvo sa osobama koje imaju smetnje u razvoju utiče na stavove učenika, pri čemu učenici koji su imali prethodnih iskustava sa ometenima imaju pozitivnije stavove od učenika koji nisu.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. Stepen pozitivnosti stava prema osobama sa smetnjama u razvoju

Većina istraživanja sa sličnom problematikom ukazuje na pretežno negativne stavove prema vršnjacima sa smetnjama u razvoju. U ovom radu stav prema

ometenim vršnjacima je izračunavan kao sumacioni skor ispitanika na dvadeset osam stavki iz upitnika (negativni indikatori stava su prethodno rekodirani tako da sve stavke na svom pozitivnom polu ukazuju na pozitivan stav prema osobama sa smetnjama u razvoju). Deskriptivni podaci za ovu varijablu prikazani su u tabeli 1. Skor ispitanika na varijabli kreće se u rasponu od 50-120, sa prosečnom vrednošću oko 90.

Tabela 1 - Deskriptivni pokazatelji za varijablu Stav prema osobama sa smetnjama u razvoju

	AS	SD	Min	Max	Skjunis	Kurtozis
Stav prema osobama sa smetnjama u razvoju	89,97	16,747	50	120	-,179	-,385

Ukoliko se empirijski dobijena vrednost aritmetičke sredine varijable Stav prema osobama sa smetnjama u razvoju ($AS_{emp}=89,97$) uporedi sa teorijskom vrednošću aritmetičke sredine koja iznosi $AS_{teor}=84$, može se zaključiti da su stavovi osnovnoškolaca prema osobama sa smetnjama u razvoju blago pozitivniji od teorijskog proseka. Procenat ispitanika čiji je rezultat na ovoj varijabli ispod teorijske aritmetičke sredine iznosi 35,4%, dok 64,6% postiže skor koji ih svrstava iznad teorijske aritmetičke sredine. Dobijeni rezultati ukazuju na to da polazna hipoteza nije potvrđena. Moguće da su neometeni vršnjaci imali blago pozitivne stavove usled toga što u nižim razredima njihove škole postoje deca sa smetnjama u razvoju, tako da se njihovi odnosi ne zasnivaju na predrasudama.

2. Faktorska struktura upitnika Stavovi prema osobama sa smetnjama u razvoju

Faktori su ekstrahovani metodom glavnih komponenti. Zadržana je dvofaktorska solucija koja objašnjava oko 38% varijanse početnog skupa varijabli.

Prvi faktor je imenovan kao *Prihvatanje osoba sa smetnjama u razvoju* (skraćeno Prihvatanje) i obuhvata stavke koje ukazuju na prihvatanje osoba sa smetnjama u razvoju i njihovih potreba, pristajanje na druženje sa njima, provođenje slobodnog vremena i uopšte zajedničkih aktivnosti, kao i spremnost na deljenje zajedničkog prostora (npr. klupe u školi ili sobe na ekskurziji). Negativan pol faktora govori o postojanju izražene socijalne distance prema ovim osobama koja se ogleda u odbijanju učešća u zajedničkim aktivnostima i izbegavanju kontakta i druženja sa njima.

Stavke koje ulaze u drugi faktor *Uverenje o uspešnosti osoba sa smetnjama u razvoju u školskim aktivnostima* (skraćeno Uverenje o uspešnosti u školi) uglavnom se odnose na uverenja o intelektualnoj efikasnosti i školskom uspehu osoba sa smetnjama u razvoju. Pozitivan pol faktora govori o uverenju da ometena osoba može biti jednako uspešna u školi kao i osobe koje nemaju smetnje u razvoju, ali i da bi mogla biti uspešna u nekim sporednim školskim aktivnostima, kao npr. na funkciji predsednika odeljenske zajednice. Negativan pol faktora odražava suprotne stavove.

Faktori međusobno koreliraju umereno visoko ($r=,537$), što govori u prilog opravdanosti korišćenja globalnog skora na upitniku Stavova prema osobama sa

smetnjama u razvoju. Stoga će u daljim analizama biti korišćeni i dobijeni faktori (tj. faktorski skorovi) i opšti stav prema osobama sa smetnjama u razvoju.

3. Polne razlike u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju

U cilju provere postojanja polnih razlika u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju primenjen je t-test za nezavisne uzorke. Prikazana je povezanost varijable pola sa varijablama Opšti stav, Prihvatanje i Uverenje o uspešnosti u školi (tabela 2).

Tabela 2 - Polne razlike u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju

Varijabla	T	df	P	ASm	ASž
Opšti stav prema osobama sa smetnjama u razvoju	-1,511	63	,136	86,91	93,13
Prihvatanje osoba sa smetnjama u razvoju	-,849	63	,399	-,1039	,1071
Uverenja o uspešnosti osoba sa smetnjama u razvoju u školskim aktivnostima	-1,586	63	,118	-,1914	,1974

Prilikom postavljanja hipoteze o postojanju polnih razlika u stavovima prema deci sa smetnjama u razvoju pošlo se od toga da su istraživanja iz ove oblasti pokazala da osobe ženskog pola imaju umereno pozitivnije stavove prema ometenim osobama, iako to ne mora da bude pravilo. Upravo, rezultati dobijeni u ovom istraživanju pokazuju da nema razlike između dečaka i devojčica osnovnoškolskog uzrasta u opštem stavu prema osobama sa smetnjama u razvoju (bili oni negativni ili pozitivni), niti u prihvatanju ovih osoba i u uverenjima o njihovim akademskim sposobnostima.

4. Starosne razlike u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju

Prilikom proveravanja hipoteze o postojanju starosnih razlika dobili smo očekivane rezultate. T-test sugerše da postoje značajne razlike u opštem stavu prema osobama sa smetnjama u razvoju (tabela 3), tj. da su stavovi učenika petog razreda značajno pozitivniji od stavova učenika osmog razreda. Pretpostavlja se da ova razlika nastaje zbog toga što su učenici petog razreda, kao mlađi, manje upoznati sa prirodom poremećaja u odnosu na učenike osmog razreda. Takođe, značajne razlike postoje i u pogledu Prihvatanja osoba sa smetnjama u razvoju i to opet u korist učenika petog razreda, što objašnjavamo time da su deca mlađeg uzrasta spontanija prilikom sklapanja prijateljstava. Sa druge strane učenici petog i osmog razreda se ne razlikuju značajno kada su u pitanju uverenja o uspešnosti ovih osoba u školskim aktivnostima.

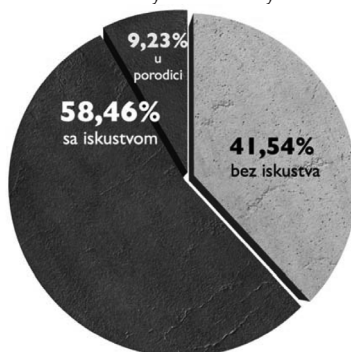
Tabela 3 - Starosne razlike u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju

Varijabla	T	df	P	AS 5. razred	AS 8. razred
Opšti stav prema osobama sa smetnjama u razvoju	2,743	63	,008	97,30	85,95
Prihvatanje osoba sa smetnjama u razvoju	4,104	63	,001	,6158	-,3372
Uverenja o uspešnosti osoba sa smetnjama u razvoju u školskim aktivnostima	,728	63	,469	,1225	-,0671

5. Iskustvo kao faktor promene stavova prema osobama sa smetnjama u razvoju

Upitnikom je utvrđeno prethodno iskustvo učenika sa ometenim osobama. Na pitanje „Da li poznaješ neku osobu sa smetnjama u razvoju?“ 58,46% ispitanika je odgovorilo sa „da“, a 41,54% sa „ne“, dok 9,23% ispitanika u svojoj porodici ima ometenog člana.

Grafikon 3 - Distribucija odgovora učenika o iskustvu sa osobama koje imaju smetnje u razvoju

Ispitanici koji su poznavali osobu sa smetnjama u razvoju, takođe su naveli koju vrstu smetnje ima ta osoba. Ispitanici su imali mogućnost da daju odgovor otvorenog tipa, a potom su njihovi odgovori kodirani i svrstani u osam kategorija (18,4% poznaje osobu sa smetnjama u govoru, 10,5% ispitanika poznaju osobe sa poremećajem ponašanja, a isti broj sa motoričkim smetnjama ili telesnim invaliditetom, zatim 2,6% poznaje osobu sa oštećenjem vida, 5,3% osobu sa mentalnim poremećajem, 21,1% intelektualno nedovoljno razvijene osobe, 7,9% autistične osobe, i 5,3% osobe sa oštećenjem sluha).

U daljoj analizi proverena je hipoteza o postojanju razlike u stavovima prema ometenim osobama u zavisnosti od prethodnog iskustva (Tabela 4). Rezultati su pokazali da ne postoje statistički značajne razlike između ispitanika koji poznaju i onih koji ne poznaju osobe sa smetnjama u razvoju ni na jednoj dimenziji stava. Takoreći, bez obzira da li poznaju ili ne osobe sa smetnjama u razvoju, osnovnoškolci su imali podjednako pozitivan ili negativan opšti stav prema njima, podjednako ih prihvataju i imaju podjednaka uverenja o uspešnosti ovih osoba u školskim aktivnostima.

Tabela 4 - Razlike u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju u zavisnosti od toga da li poznaju takvu osobu

Varijabla	T	df	P	AS „da“	AS „ne“
Opšti stav prema osobama sa smetnjama u razvoju	,196	63	,845	90,32	89,48
Prihvatanje osoba sa smetnjama u razvoju	,265	63	,792	,0279	-,0393
Uverenja o uspešnosti osoba sa smetnjama u razvoju u školskim aktivnostima	-,121	63	,904	-,0127	,0179

Šest ispitanika iz uzorka u porodici ima osobu sa smetnjama u razvoju. Rezultati (Tabela 5) sugerišu da su razlike u opštem stavu prema osobama sa smetnjama u razvoju marginalno značajne ($t(63)=1,883$, $p<.10$) i da, kako je i očekivano, ispitanici imaju pozitivniji stav prema ovim osobama ako imaju člana porodice ometenog u razvoju. Pored toga, dobijene su statistički značajne razlike na dimenziji Prihvatanje koje pokazuju da osobe koje imaju člana porodice sa smetnjama u razvoju takođe imaju manju socijalnu distancu prema ovim osobama uopšte, što je i očekivano. Na dimenziji Uverenja o uspešnosti u školskim aktivnostima nisu dobijene značajne razlike.

Tabela 5 - Razlike u stavovima prema osobama sa smetnjama u razvoju u zavisnosti od toga da li u porodici ima ometenu osobu

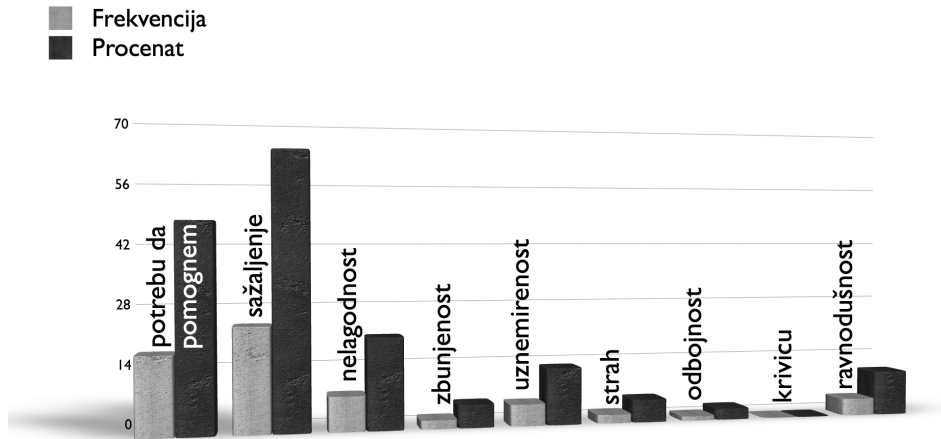
Varijabla	T	df	P	AS „da“	AS „ne“
Opšti stav prema osobama sa smetnjama u razvoju	1,883	63	,064	102,00	88,75
Prihvatanje osoba sa smetnjama u razvoju	2,460	63	,017	,9210	-,0937
Uverenja o uspešnosti osoba sa smetnjama u razvoju u školskim aktivnostima	,299	63	,766	,1170	-,0119

Ipak, s obzirom na izuzetno mali broj ispitanika koji imaju ometenog člana porodice, prethodne rezultate, iako potvrđuju očekivanja, treba uzeti sa rezervom, jer je karakteristika malih uzoraka da ekstremne vrednosti mogu značajnije ugroziti prosečne vrednosti poduzorka.

Upitnikom je takođe ispitano kako se učenici osećaju u prisustvu osobe sa smetnjama u razvoju (ponuđeno je devet odgovora; grafikon 4.). Ispitanici su imali mogućnost da zaokruže više od jednog ponuđenog odgovora i bilo je moguće dati odgovor koji se ne nalazi na listi. Na pitanje su odgovarali samo ispitanici koji su imali prethodno iskustvo sa ometenim osobama ($N=38$).

Možemo da primetimo da je najviše učenika izabralo kao odgovor sažaljenje, nelagodnost, ali i potrebu da pomognu ometenim vršnjacima, što i jeste tipično za decu osnovnoškolskog uzrasta. Takođe, nije iznenađujuće i to da su devojčice češće birale kao odgovor sažaljenje, i potrebu da pomognu, dok su dečaci birali zbunjenost, nelagodnost, kao i ravnodušnost. Slobodne odgovore dala su dva ispitanika kojima je član porodice ometena osoba (tugu, ljubav).

Grafikon 4 - Zastupljenost odgovora na pitanje „Šta osećaš u prisustvu osobe sa smetnjama u razvoju?“

6. Razlike u socijalnoj distanci prema različitim tipovima

S obzirom na kompleksnost poremećaja i činjenicu da postoji veliki broj smetnji u razvoju, pretpostavlja se da bi se stavovi učenika tipičnog razvoja prema ometenim vršnjacima značajno razlikovali u zavisnosti od vrste poremećaja. Stoga su ispitanici rangirali šest kategorija smetnji u razvoju u zavisnosti od toga koliko bi im smetalo da se druže sa osobom koja poseduje svaki od njih. Veći rang tj. manji broj (npr. rang jedan) je trebalo da upišu pored onog oblika ometenosti koji bi im predstavljao manju prepreku za druženje, a manji rang tj. veći broj (npr. rang šest) pored onog oblika koji bi im više smetao. Dakle, manji broj govori o tome da bi osoba sa tim oblikom ometenosti u razvoju bila manje nepoželjna za druženje (Tabela 6).

Uočeno je da bi ispitanicima najmanje smetalo da se druže sa vršnjakom koji ima oštećenje vida, potom oštećenje sluha ili govorno-jezički poremećaj, zatim telesni invaliditet, intelektualnu ometenost, a najviše bi im smetalo druženje sa osobom koja ima poremećaj ponašanja. Ako se posmatraju zasebno odgovori dečaka i devojčica, dobija se nešto drugačija slika o tome koje vrste smetnji u razvoju su manje ili više poželjne za druženje (Tabela 6). Dečaci i devojčice su se slagali u poslednja tri izbora, tačnije najviše bi im smetalo da se druže sa vršnjacima koji imaju poremećaj ponašanja, nešto manje sa onima koji imaju telesni invaliditet i intelektualnu ometenost. Ipak dečacima bi najmanje smetalo druženje sa vršnjacima sa govorno-jezičkim poremećajem, zatim sa oštećenjem sluha i oštećenjem vida, a devojčicama, druženje sa vršnjacima koji imaju oštećenje vida, zatim oštećenje sluha, i govorno-jezički poremećaj. Interesantno je da ni jedan učenik nije naveo dete sa intelektualnom ometenošću kao svoj prvi izbor, dok je njih četvoro (tri dečaka i jedna devojčica) kao prvi izbor navelo vršnjaka sa poremećajem ponašanja, uz objašnjenje da i oni sami imaju taj poremećaj. Takođe, važno je istaći da su učenici petog razreda, za razliku od učenika osmog razreda imali izrazito pozitivnije stavove prema intelektualno ometenoj deci, u odnosu na onu sa tele-

snim invaliditetom. Moguće objašnjenje nalazimo u tome da se odnosi petaka više zasnivaju na igri, za šta im telesna invalidnost predstavlja veću prepreku od intelektualne ometenosti.

Tabela 6 - Prosečni rangovi oblika ometenosti s obzirom na to koliko su osobe koje ih poseduju poželjne za druženje

Oblik ometenosti u razvoju	Prosečan rang Ceo uzorak	Prosečan rang Dečaci	Prosečan rang Devojčice
oštećenje vida	2,29	2,73	1,84
oštećenje sluha	2,62	2,64	2,59
telesni invaliditet	4,03	4,52	3,53
govorno-jezički poremećaj	2,62	2,42	2,81
intelektualna ometenost	4,46	4,03	4,91
poremećaj ponašanja	4,98	4,67	5,31

Utvrđeno je i da li su razlike između prosečnih rangova koji su dodeljeni pojedinim kategorijama ometenosti u razvoju statistički značajne (Fridmanov test). Rezultati sugerišu da postoje značajne razlike među ponuđenim oblicima ometenosti ($\chi^2(5)=119,488$, $p<,001$) u pogledu poželjnosti za druženjem sa ometenim vršnjakom. Međutim, da bi se utvrdilo između kojih tačno kategorija postoje statistički značajne razlike primenjen je Mann-Whitney-ev U test za post hoc poređenje. Rezultati su prikazani u Tabeli 7.

Tabela 7 - Post hoc poređenje oblika ometenosti u razvoju Mann-Whitney-evim U testom

	oštećenje sluha	telesni invaliditet	govorno- jezički poremećaj	intelektualna ometenost	poremećaj ponašanja
oštećenje vida	1730,5	849 *	1749	582 *	549,5 *
oštećenje sluha		998,5 *	2087,5	659 *	585 *
telesni invaliditet			996,5 *	1749,5	1224,5 *
govorno-jezički poremećaj				655,5 *	559,5 *
intelektualna ometenost					1371,5 *
poremećaj ponašanja					

* $p<,001$

Rezultati ukazuju na to da je druženje sa osobama sa oštećenjima vida, sluha i sa govorno-jezičkim poremećajima jednako (ne)poželjno, tj. ispitanicima bi podjednako smetalo druženje sa vršnjakom koji ima neku od ovih smetnji u razvoju. Zatim, nešto više bi im smetalo druženje sa osobama sa telesnim invaliditetom i sa intelektualnom ometenošću (međusobno se ne razlikuju). Na samom začelju je poremećaj ponašanja koji je manje poželjan od svih ostalih oblika ometenosti.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Osnovna ideja inkluzivnog obrazovanja jeste da se svako dete obrazuje u redovnom sistemu, u najadekvatnijim uslovima koji će podići nivo kako saznanjnih, tako i socijalnih postignuća i predstavljace dobrobit za svako dete. Sproveden je veliki broj istraživanja koja su imala za cilj da utvrde da li postoje dokazi da inkluzija ima efekat na postignuće učenika i da li određene grupe dece postižu bolje ili lošije rezultate u inkluzivnim školama od ostale dece. Dobijeni rezultati su ukazali na mali ili negativan efekat inkluzije na školsko postignuće dece sa ometenošću i dece tipičnog razvoja. Uočen je veći negativni uticaj na decu bez smetnji u razvoju na nivou srednje škole, a na nivou osnovne škole negativni uticaj je veći na decu sa posebnim obrazovnim potrebama. Takođe, mlađa deca sa smetnjama u razvoju, kao i deca predškolskog i mlađeg osnovnoškolskog uzrasta imaju više drugova nego starija, dok većina tinejdžera smatra da su potpuno isključeni.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da se utvrdi koliko su učenici viših razreda spremni da prihvate ometene vršnjake u učionici. Pri tome je naglašeno da su u niže razrede škole u kojoj je sprovedeno anketiranje uključena deca sa smetnjama u razvoju, što govori da su ispitivani učenici imali iskustva u kontaktu sa decom sa smetnjama. Rezultati istraživanja su pokazali blago pozitivne stavove prema ometenim vršnjacima, kao i nepostojanje razlike u stavovima među polovima. Može se pretpostaviti da smo drugačije rezultate od pretpostavljenih dobili upravo zbog prisustva ometene dece u samoj školi, iako još uvek ne u višim razredima. Takođe, deo nastavnika je prošao obuku o deci sa smetnjama u razvoju, pa je verovatno da je deo njihovih pozitivnih utisaka prenet i na učenike viših razreda. Jasno je uočljivo da je na tvrdnju "Većina učenika izbegava decu sa smetnjama u razvoju" čak 52,3% učenika odgovorilo sa "uglavnom se slažem", i 16,9% sa "potpuno se slažem" što ukazuje na još uvek nepovoljan položaj ometene dece u redovnim školama. Kao što se i očekivalo, učenici petog razreda imali su pozitivniji stav prema druženju sa vršnjacima koji imaju smetnje. Tako je na tvrdnju "Osoba sa smetnjama u razvoju mogla bi da bude moj najbolji prijatelj", 47,8% učenika petog razreda, a sa druge strane samo 4,8% učenika osmog razreda izabralo odgovor "potpuno se slažem". Neke studije ukazuju na to da nema razlike u prihvatanju dece sa i bez smetnji u razvoju, ali i da prihvatanje ne podrazumeva nužno i druženje (Humphrey, Lewis, 2008). Iako su u ovom istraživanju primećeni različiti stavovi prema druženju sa decom koja imaju smetnje u razvoju, pokazalo se da većina učenika ima izražen zaštitnički odnos prema njima, jer je čak 84,6% učenika izjavilo da bi zaštitili vršnjaka sa smetnjama u razvoju, kada bi ga druga deca zadirkivala. Interesantno je da ni jedan učenik nije odgovorio sa "potpuno se slažem" za tvrdnju "Učenik/ca sa smetnjama u razvoju bi mogao/la da bude moja simpatija".

Važno je da pored pozitivnih stavova nastavnika, vršnjaka, kao i drugih nemetenih osoba prema deci sa smetnjama u razvoju, postoji i svest o jednakom postupanju prema svojoj deci. Ne sme se zaboraviti da inkluzija podrazumeva jednaka prava za sve. U ovom istraživanju pokazalo se da se većina učenika slaže sa tvrdnjom da su nastavnici uvek popustljivi prema učenicima sa smetnjama u razvoju. Često se dešava da deca tipičnog razvoja odbacuju ometene vršnjake, upravo zbog njihovog privilegovanog položaja kod učitelja i nastavnika.

Na žalost, veliki broj istraživanja je pokazao da ne postoje podaci koji bi pružili apsolutne dokaze da inkluzivna škola može da funkcioniše tako da zadovolji potrebe sve dece, uključujući i dece sa smetnjama u razvoju, u svim sferama svog rada koje uključuju programske i socijalne sadržaje. Ako se pođe od toga da deca sa smetnjama u razvoju ne smeju biti isključena iz sistema redovnog obrazovanja, što podrazumeva razvoj, druženje i učenje zajedno sa decom tipičnog razvoja, bilo bi poželjno prilagođavanje nastavnog procesa, obučavanje nastavnika, kao i priprema dece tipičnog razvoja za prihvatanje "drugačijih" vršnjaka. Takođe je potrebna i podrška stručnjaka koji će detetu pomoći, kako u savladavanju školskog gradiva, tako i u ostvarivanju kontakta sa vršnjacima. U suprotnom omešteno dete će imati poteškoće da se uklopi i da učestvuje u nastavi na istom nivou sa drugom decom.

LITERATURA

1. Avramidis, E., Bayliss, P., Burden, R. (2000): A Survey into Mainstream Teachers' Attitudes Towards the Inclusion of Children with Special Educational Needs in the Ordinary School in one Local Education Authority, *Educational Psychology*, Vol. 20, No. 2, 2000
2. Esposito, B. G., & Peach, W. J. (1983). Changing attitudes of preschool children toward handicapped persons. *Exceptional Children*, 49, 361-363.
3. Esposito, B. G., & Reed, T. M. (1986). The effects of contact with handicapped person on young children's attitudes. *Exceptional Children*, 53, 224-229
4. Goldstein, H., Kaczmarek, L. (1991): Promoting communicative interactions among peers in early intervention settings. In S. Warren & Reichle (Eds.), *Perspective on communication and language intervention*. Baltimore: Paul Brooks.
5. Glasser, W. (1989): Realitetna terapija, Zavod grada Zagreba za socijalni rad, Zagreb
6. Guralnick, M. (1990): Social competence and early intervention. *Journal of Early Intervention*, 14, 3-14
7. Guralnick, M. J., Groom, J. M. (1987): The peer relations of mildly delayed and nonhandicapped preschool children in mainstream playgroups, *Child Development*, 58, 1556-1572.
8. Humphrey, N., Lewis, S. (2008): "Make me normal", the views and experience of pupils on the autistic spectrum in mainstream secondary schools, *Autism*, Vol. 12 (1), 23-46
9. Kiš-Glavaš, L., Nikolić, B., Igrić, Lj. (1997): Stavovi učitelja prema integraciji učenika usporenog kognitivnog razvoja. *Revija za rehabilitacijska istraživanja*, vol. 33, br. 1, 63-75, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
10. Kratzer, L., & Nelson-Le Gall, S. (1990): Understanding competencies and limitations of wheelchair-bound peers as helpers: Developmental changes during early childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 55, 755-765
11. Lazić, D., Dobrota-Davidović, N. (2008): Psihopatološki problemi adolescenata u inkluziji, *U susret inkluziji – dileme u teoriji i praksi*, 197-203, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, univerzitet u Beogradu, Beograd
12. Sigelman, C. K., Miller, T. E. & Whitworth, L. A. (1986): The early development of stigmatizing reactions to physical differences. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 7, 17-32.

13. Sharpe, S. (1995). How much does bullying hurt? The effects of bullying on the personal well-being and educational progress of secondary aged students. *Educational and Child Psychology*, 12, 81-88.
14. Thomas, G. (1997): Inclusive schools for an inclusive society, *British Journal of Special Education*, 24, pp. 103± 107.
15. Ward, J., Center, Y. & Bochner, S. (1994): A question of attitudes: integrating children with disabilities into regular classrooms?, *British Journal of Special Education*, 21, pp. 34- 39.

READNESS OF REGULAR SCHOOL STUDENTS TO ACCEPT PEERS WITH DEVELOPMENTAL DISABILITY

¹Ivana Terzić, ¹Nadica Jovanović-Simić,

²Nada Dobrota-Davidović, ²Darinka Šoster

^{1,2}University of Belgrade, Faculty for Special Education and Rehabilitation,

²Institute for Psycho-Physiological Disorders and Speech Patology

“Cvetko Brajović, PhD”, Belgrade

Summary

The need to be a part of community and to function appropriately within it is the essential need which humans seek to realize by social communication. Level and quality of socialization depends very much on educational level. However, it is not uncommon that people with disability don't always have the capacity to educate themselves according to their needs and possibilities. Next to physical barriers and inappropriate educational plans and programs, the attitudes of people without disabilities often pose an obstacle to involving children with developmental disabilities in pre-school and school educational systems. The negative attitudes of school staff, teachers, peers and parents towards children with developmental disabilities still represent a notable obstacle.

The goal of this research is the attitude evaluation of regular school students towards children with developmental disabilities. The sample was made of 65 students of 5th and 8th grade from elementary school. Students attitudes, obtained by a questionnaire specially developed for the purposes of this research, were quantitatively and qualitatively analyzed and compared according to age and sex criteria.

It is well-established that sometimes same age groups can be very cruel towards children who are developmentally 'different'. One of factors that has a major influence on social (and emotional) development of children is peer relationships in and out of school. In this research we sought to answer the question 'how will the child with developmental disabilities be accepted among the normal developed classmates?'

Key words: children with developmental disabilities, attitudes of regular school students (coeval attitudes)